

van jelen, hiszen a nyelvhasználók a mindennapi írásgyakorlatuk alapján számtalan ismert és ismeretlen problémával találkozhatnak mind a mai napig.

A hazai nyelvművelés történetéről régebben született egy összefoglalás, FÁBIÁN PÁL *Nyelvművelésünk évszázadai* című, 1984-ben megjelent könyve a nyolcvanas évekig követi az eseményeket. A tudománytörténet számára izgalmas feladat volna megírni az utóbbi évtizedek nyelvművelésének történetét, hiszen a szolgáltató irodán kívül több fórumon is jelennek meg nyelvművelő írások, tanácsadások, s lezajlott egy, a nyelvi norma létét kétségbe vonó, a nyelvművelést támadó vita is, amelyből szerencsére a nyelvművelés megerősödve került ki; s hosszú szünet után 2000-tól a retorika ismét tantárgy lett az iskolában.

Az Utószóban nagyvonalakban áttekintést kapunk nyelvművelés és a retorika összekapcsolódási pontjairól, ismét hivatkozva mind az antik, mind a magyarországi retorika nyelvhasználati elveire.

PÖLCZ ÁDÁM e kötet megalkotásával átfogó képet alkotott mind a retorika, mind a nyelvművelés fejlődéséről és problémáiról. A szerző a kötet borítóján lévő ismertetőben azt írja, hogy szeretné, ha kötete egyszerre lenne tudományos igényű munka, ismeretterjesztő olvasmány és egyetemi tankönyv is egyben. Véleményem szerint ezt a célját sikerült is elérnie, mivel mind a laikusok, mind pedig a hozzáértő szakemberek számára alapos, érdekes és lebilincselő alkotás.

GULYÁS MÁRK

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Барань Єлизавета, Hungaro-Ucrainica. Угорсько-українські зв'язки: мовна інтерференція і мовознавчі контакти

[Bárány Erzsébet, Hungaro-Ucrainica. Magyar–ukrán kapcsolatok: nyelvi interferenciák és nyelvészeti kapcsolatok]

ТОВ «PIK-У», Ужгород, 2021. 310 lap

A közelmúltban látott napvilágot a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszék docensének, Bárány Erzsébetnek a *Hungaro-Ucrainica. Magyar–ukrán kapcsolatok: nyelvi interferenciák és nyelvészeti kapcsolatok* című monográfiája, melyben a szerző korábban megjelent tanulmányai kerülnek immár szerves egységként bemutatásra.

A kötet előszavát az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusa, a szerző PhD-értekezésének témavezetője, a szláv és a magyar tudományos körökben is jól ismert ZOLTÁN ANDRÁS írta, aki kiemeli, hogy a magyarországi ukrainisztika és az ukrán nyelv tudomány számára is kiemelkedő fontossággal bírnak az olyan kárpátaljai szakemberek, mint BÁRÁNY ERZSÉBET, akik mindkét nyelv vonatkozásában kellő nyelvismerettel és megfelelő szakmai előképzettséggel rendelkeznek (11–12).

Az első, több alfejezetre tagolódó fejezet a magyar eredetű szókészleti elemekkel, illetve azoknak az ukrán nyelvben betöltött helyével és jelentőségével foglalkozik. A szerző kiemeli, hogy az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok vizsgálata a ma is fennálló szomszéd-sági viszony révén a helyi, az ukrán és a magyarországi nyelvész szakemberek által elért

eredmények mellett is kiváló kutatási terület lehet a témakör iránt érdeklődők számára. Ezt követően egy rövid történelmi áttekintést nyújt a magyar és a keleti szláv népek együttélése kapcsán, hangsúlyozva azt, hogy az intenzív nyelvi kapcsolatok kezdetei a 9–10. század fordulójához, a magyarok Kárpát-medencében történő letelepedéséhez köthetők. Ezen túl megjegyzi azt is, hogy a magyar állam létrejöttét követően a szláv nyelvekre gyakorolt magyar nyelvi hatás is egyre erőteljesebbé vált (15–16).

Az első alfejezet keretein belül az ukrán nyelvtörténeti szótárakban előforduló lexikai hungarizmusok értelmezését adja meg a szerző, melyhez JEVHEN TYMČENKO (2002–2003) nyelvtörténeti anyaggyűjtését veszi alapul. Egyúttal arra is felhívja a figyelmet, hogy a vizsgált szavak nagy része a közvetlen szóbeliség útján a nyugat ukrainai (elsősorban a kárpátaljai) nyelvjárások közvetítésével honosodott meg az ukrán nyelvben, de a legtöbb elem az ukrán–lengyel és magyar–lengyel kapcsolatoknak köszönhetően lengyel nyelvi közvetítéssel honosodott meg az átvevő nyelvben. Ezek a szavak a következők: *анталъ* (< m. *ántalag*, *átalag* 'boroshordó'), *зусар* (< m. *huszár*), *добоушъ* (< m. *dobos*), *кабатъ* (< m. *kabát*), *кантаръ* 'kötőfék' (< m. *kantár*), *карваишъ* (< m. *karvas* 'fémből készült válldísz vagy kézelő'), *копенякъ* 'az esőkabát egyik kapucnis típusa' (< m. *köntös*), *кочъ* (< m. *kocsi*), *кунтуишъ* 'visszahajtható ujjú hosszú felső ruha' (< m. *köntös*), *кучма* (< m. *szőrmesарка*), *макгерка* (< m. *magyar néprnévből*), *надрага* 'az őszövétségi papok öltözeke' (< m. *nadrág*), *палцатъ* (< m. *pálca*, *rúd*), *чуга(ü)* 'a szerzetesek durva vászonból készült öltözeke' (< m. *csuha*), *шишакъ* (< m. *sisak*) (16–25).

A következő alfejezet a 14–17. század nyelvemlékeiben előforduló hungarizmusokat dolgozza fel, melyek adatolásához az újabb ukrán nyelvtörténeti szótárak (SSUM., SUM.) szolgáltak alapul. Az itt elemzett szavak egy része az ukrán–lengyel és a magyar–lengyel nyelvi kapcsolatok révén, leginkább a gazdasági és politikai, valamint a hadászati témakörhöz kapcsolódóan, lengyel közvetítéssel honosodott meg: *гермекъ*, *кгермекъ* (< m. *gyermek*), *гаталомъ* (< m. *hatalom*), *годножь* (< m. *hadnagy*), *биршаг* (< m. *bírság*), *бирувъ* (< m. *bíró*), *валтовати* (< m. *vált*), *варыишъ*, *варишъ*, *варошъ* (< m. *város*), *вицаишпанъ* (< m. *vicispán*), *газда*, *казда* (< m. *gazda*), *мецерь*, *меиштер* (< m. *mester*), *нмиишъ* (< m. *nemes*), *банъ* (< m. *bán*), *кєзшишъ* (< m. *kezes*), *опашанє* (< m. *város*), *хотар*, *хотаръ*, *хотарь* (< m. *határ*). A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a mindennapi nyelvi kapcsolatok a mai Kárpátalja területén voltak a legintenzívebbek, melyet a fentebb már említett két szótári munka elsősorban a 16. századi kárpátaljai nyelvemlékben, azaz a Nyagovai Posztillában előforduló szavakkal támasztja alá. Ide sorolhatók az alábbi szavak: *алдомашъ* (< m. *áldomás*), *банованъ* (< m. *bán[at]*), *бетегъ*, *бетюгъ*, *бютюгъ* (< m. *beteg[ség]*), *бированъ* (< m. *bír[ás]*), *бѣзентовати*, *бѣзеньтовати* (< m. *bizonyiit*), *бѣзованъ* (< m. *bízik*, *bizalom*), *бѣзонъшагъ*, *бѣзонъшакъ* (< m. *bizonyság*), *бѣчеловати* (< m. *becsül*), *валастъ* (< m. *válasz*), *гамѣшино* (< m. *hamis*). BÁRÁNY ERZSÉBET néhány olyan szóra is felhívja a figyelmet, amelyek nem a köznyelvi kapcsolatok révén, vagy nem a magyarból kölcsönözve, de magyar közvetítéssel kerültek meghonosodásra, mint pl. az *єриєны* (< m. *ersény*), *балта* (< m. *balta*), *бекейишка* (< m. *bekecs*) (26–32).

A harmadik alfejezetben a BORYS HRINČENKO által szerkesztett első részletes ukrán szótárban (HRINČENKO szerk. 1907–1909) előforduló hungarizmusok fogalomkörönkénti bemutatására kerül sor. BÁRÁNY ERZSÉBET a tematikai csoportosítás előtt tételesen felsorolja azokat a munkákat, amelyek a HRINČENKO-szótárban előforduló hungarizmusok forrásai, emellett felhívja a figyelmet arra is, hogy a szótárban *Угор.* vagyis 'Magyarország'

azonosítóval ellátott szavak csupán a jelenlegi Kárpátalja területén voltak ismertek, ami egyúttal arra is jól rávilágít, hogy az ukrán nyelv hungarizmusainak nagy része a szóbeliség útján, közvetlenül a magyar nyelvből vagy esetleg román, szlovák és lengyel nyelvi közvetítés révén került meghonosodásra. A szótárban adatolt hungarizmusokat az alábbi fogalomkörök kereteiben ismerteti a szerző: élőlények és szerveik nevei (pl. *бендюх* < m. *bendő*); állattulajdonságok megnevezései (pl. *барнавий, барнастий, барнявий, барнястий* < m. *barna*); ruhák és lábbelik nevei (pl. *калап* < m. *kalap*); mindennapi használatra szánt dolgok és eszközök (pl. *валів* < m. *vályú*); tárgyak nevei (pl. *дараба* < m. *darab*); az ember tulajdonságainak és állapotának megnevezései (pl. *банницть* < m. *bánat*); betegségek nevei (pl. *бетега, бетезота* < m. *beteg[ség]*); tevékenységek és állapotok megnevezései (pl. *байлувати* < m. *bajlódik*); a néphiedelmi nevek (pl. *босорканя, бусурканя* < m. *boszorkány*); élelmi-szerek és dohánytermékek nevei (pl. *леквар* < m. *lekvár*); a lakóhely elnevezései (pl. *салаи, салаишина* < m. *szállás*); mértékegységek megnevezései (pl. *дарабчик* < m. *darab*); temetkezési helyek (pl. *теметів* < m. *temető*); anyagok nevei (pl. *баршан* < m. *bársony*); határozószók (pl. *гіяба, гляба* < m. *hiába*); egyebek (pl. *галдамаи, одомаи* < m. *áldomás*) (35–40).

A negyedik alfejezet az ukrán irodalomban megjelenő hungarizmusokkal foglalkozik. Elsőként a 19. század végén és a 20. század elején élt nyugat-ukrajnai írók műveivel foglalkozik a szerző, hangsúlyozva azt, hogy a korszak íróinak a legkedveltebb tematikája a hucul falvak és az itt élő, Isten által is elfeledett, tragikus sorsú, számos nehézséggel szembenéző lakosság léte volt. Megjegyi azt is, hogy e szerzők előszeretettel használták a hucul nép nyelvét is, ami által a lengyel, német, moldáv, román nyelvi kölcsönzések mellett számos hungarizmus is bekerült a műveik, s ezek révén a nyugat-ukrajnai irodalom nyelvébe is. BÁRÁNY ERZSÉBET a kérdéskör kapcsán tudománytörténeti betekintést is ad, kiemelve azt, hogy a hungarizmusok galíciai nyelvjárásokban való előfordulására tudományos szempontból elsőként BALECZKY EMIL figyelt fel. Emellett azt is hangsúlyozza, hogy a vizsgált irodalmi művek hungarizmusai más nyelvekben is meghonosodásra kerültek, mint például a szlovák, lengyel, szerb, horvát, bolgár, román és orosz nyelvek. Az adatolt szavak a következők: *бана* (< m. *bán[at]*), *бізівно* (< m. *biztos*), *бірувати* (< m. *bír*), *бунда* (< m. *bunda*), *габи* (< m. *hab*), *гайдук* (< m. *hajdú*), *гяба* (< m. *hiába*), *гонвед* (< m. *honvéd*), *газда* (< m. *gazda*), *дараба* (< m. *darab*), *дудурувати* (< m. *dudorodik*), *кабата* (< m. *kabát*), *кібзувати* (< m. *képzél*), *лаба(-и)* (< m. *láb*), *легінь* (< m. *legény*), *маржина* (< m. *marha*), *паприка* (< m. *paprika*), *пугар* (< m. *rohár*), *рунтати* (< m. *ront, rongál*), *салаи* (< m. *szállás*), *хитар* (< m. *határ*), *хосен* (< m. *haszon*) (40–54).

A továbbiakban a 20. századi kárpátaljai ukrán írók műveiben előforduló hungarizmusok vizsgálatára kerül sor, mellyel kapcsolatban a szerző megjegyzi, hogy a kérdéskört a szinkrón és a diakrón nyelvészeti kutatások is érintették már. BÁRÁNY ERZSÉBET röviden ismerteti a választott írók, nevezetesen FEDIR POTUŠNIAK, IVAN ČENDEJ, PETRO MIDJANKA szakmai életútját is, felhívva a figyelmet arra, hogy 1944-et követően a magyar nyelv Kárpátalján elveszítette a hivatali nyelvi státuszát. A fent nevezett szerzők műveiben előforduló hungarizmusok ábécérendbe szedett szótári adatbázis formájában kerülnek megadásra: *банитувати* (< m. *bánt*), *бачі* (< m. *bácsí*), *бурешишти* (< m. *béres*), *бімбовка* (< m. *bimbó*), *бойти* (< m. *bojt*), *боканчі* (< m. *bakancs*), *бокор* (< m. *tutaj*), *бороцковий* (< m. *barack*), *босорка, босорканя* (< m. *boszorkány*), *бохтар* (< m. *bakter*), *бунда* (< m. *bunda*), *вашар* (< m. *vásár*), *вуйош* (< m. *ujjas*), *габа* (< m. *hab*), *готар* (< m. *határ*), *газда* (< m. *gazda*), *гамі* (< m. *gatyá*), *дараба* (< m. *darab*), *ювсаз* (< m. *jószág*), *кабат*

(< m. *kabát*), *Карпатилюо* (< m. *Kárpátalja*), *кочія* (< m. *kocsi*), *крумпли* (< m. *krumpli*), *лаба* (< m. *láb*), *лампаи* (< m. *lámpás*), *ланц* (< m. *lanc*), *левенте* (< m. *levente*), *легинь* (< m. *legény*), *леквар* (< m. *lekvár*), *лугоиш* (< m. *lugas*), *марга* (< m. *marha*), *норонч* (< m. *parancs*), *олгоднодь* (< m. *alhadnagy*), *пантлика* (< m. *pántlika*), *пенге* (< m. *pengő*), *погар* (< m. *rohár*), *рантовату* (< m. *rántott*), *руд* (< m. *rúd*), *салаиш* (< m. *szállás*), *телековий* (< m. *telek*), *тенгериця* (< m. *tengeri*), *турня* (< m. *torony*), *Унгвар* (< m. *Ungvár*), *фейгоднодь* (< m. *főhadnagy*), *філер* (< m. *fillér*), *хосен* (< m. *haszon*), *цимбора* (< m. *cimbora*), *чарда* (< m. *csárda*), *шаркань* (< m. *sárkány*), *югас* (< m. *juhász*). A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a közölt listában olyan szavak is találhatóak, amelyek a magyar nyelvben szláv eredetűek, viszont az elemzett művekben már a magyar nyelvbeli szó újrakölcsönzéseként kerültek adatolásra (54–69).

Az első fejezet ötödik alfejezetében BALECZKY Emil korábbi kutatásainak folytatása, illetve kiegészítéseként a kárpátaljai nyelvjárási elemek etimológiai kérdéseivel foglalkozik a szerző, hangsúlyozva, hogy a BALECZKY által vizsgált szavak jelentős része bekerült a hétköztetésre tervezett ukrán etimológiai szótárba (ESUM.) is. BÁRÁNY ERZSÉBET ebben a részben az ESUM.-ba be nem került szavak magyar eredetének, illetve az ukrán irodalmi nyelvben való meghonosodásának ellenőrzését és igazolását tűzi ki célul maga elé. Az alapos etimológiai elemzések alapján a szerző arra a következtetésre jut, hogy az *антал*, *гуляш*, *мадляр*, *ментик*, *палаиш*, *паприка*, *пушта*, *салаиш*, *таркач*, *чата*, *шерега* szavak kétségtelenül magyar eredetűek, míg a *гайдук*, *добош*, *карваиш*, *коч*, *кунтуиш* (*контуиш*) *и шипош* szavak lengyel nyelvi közvetítés révén honosodtak meg az ukrán nyelvben (69–82).

A második fejezet a magyarországi ukrán nyelvtudomány történetével foglalkozik. Elsőként az ukrán lexikográfiában is ismert CSOPEY LÁSZLÓ szakmai életútját mutatja be a szerző, melyet a főbb tevékenységi körök alapján külön egységekre tagol. Ez alapján külön foglalkozik CSOPEY oktatói, fordítói, illetve tankönyvszerkesztői tevékenységével, felhívva a figyelmet arra, hogy a neves tudós a Magyar Minisztertanács hivatalos orosz fordítójaként végzett tevékenysége mellett, minisztériumi felkérés alapján nyolc tankönyvet állított össze a nemzetiségi népiskolák számára. A szerző külön részben mutatja be CSOPEY nyelvészeti tevékenységét, amely lényegében a magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok kutatásának kezdőpontjaként is értelmezhető. BÁRÁNY ERZSÉBET felhívja a figyelmet arra is, hogy a *Magyar szók a rutén nyelvben* című munkájában CSOPEY 537 magyar eredetű szót közöl, megjegyezve azt, hogy a magyar szavaknak a ruszin népnyelvbe való bekerülése folyamatos. Ugyancsak külön alfejezet mutatja CSOPEY LÁSZLÓ lexikográfiai munkásságát, melynek egyik legjelentősebb darabja az 1883-ban kiadott és 20 ezer címszót tartalmazó *Rutén–magyar szótár*. BÁRÁNY ERZSÉBET ismerteti a szótár kapcsán megjelent nyelvészeti munkák fontosabb hozadékát is, és kiemeli, hogy a szótárban CSOPEY a magyar nyelvi kölcsönzéseket következetesen dőlt betűs írásmóddal jelölte. Zárásként HOLLÓS ATTILA Csopey László élete és művei című munkája kerül ismertetésre (83–95).

A szerző a továbbiakban a tudományos köztudatból sokáig mellőzött BONKÁLO SÁNDOR tevékenységével foglalkozik, aki HODINKA ANTALLal és SZTRIPSZKY HIADORRAL egyetemben nagyban hozzájárult az ukrán, s ezen belül a kárpátaljai tudományosság fejlődéséhez. A Rahón született, s Magyarországra áttelepült tudós életútjának ismertetését követően az ukrán dialektológia, nyelv- és irodalomtudomány tárgykörében végzett tevékenysége kerül bemutatásra, melyen belül BÁRÁNY ERZSÉBET részletesen elemzi BONKÁLO 1910-ben nyomtatásban is megjelenő *A rahói kisorosz nyelvjárás leíró hangtana*

című doktori értekezését, s kiemeli, hogy a tudós érdeklődési körének középpontjában a hucul nép sorsa és nyelve állt. Ugyancsak alapos elemzés révén kerül bemutatásra BONKÁLÓ 1935. évi A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés című munkája, mely a kárpátaljai rutén irodalmat négy fő korszakra bontja. A Ruténeink írásreformja című tanulmány kapcsán BÁRÁNY ERZSÉBET felhívja a figyelmet arra is, hogy BONKÁLÓ a népköltészeti alkotások vizsgálata révén, az azokban előforduló hungarizmusokból egy közel 370 tételből álló korpuszt hoz létre, s hangsúlyozza azt, hogy a ruszin nép nyelvében előforduló magyar elemek száma megközelíti a kétezret (96–111).

A következő alfejezet a magyarországi szlavisztikai kutatások ugyancsak kiemelkedő személyét, SZTRIPSKY HIADORT mutatja be, akinek tudományos tevékenysége BONKÁLÓ SÁNDORÉHOZ hasonlóan sokáig nem volt a tudományos köztudat része. A papcsaládban született és később Magyarországra áttelepült tudós 10 éven át dolgozott a kolozsvári Erdélyi Múzeum könyvtárosaként, majd 1910-től a budapesti Nemzeti Múzeum néprajzi szekciójának kurátora lett. Az életút rövid bemutatását követően a szerző SZTRIPSKY HIADOR nyelvészeti vonatkozású kutatásait veti alá alapos elemzésnek, felhívva a figyelmet arra is, hogy a tudós szakember szerint kiemelkedő fontossága van annak, hogy a magyarországi olvasók megismerjék a keleti szomszédjaikat. Bizonyos tekintetben e célt próbálta megvalósítani az általa szerkesztett és 20 lapszámot megélt Ukránia. Ukrán–magyar kulturális és gazdasági kapcsolatok szemléje című folyóirat is. BÁRÁNY ERZSÉBET kiemeli azt is, hogy SZTRIPSKY HIADOR nyelvészeti tevékenysége három fő irányvonal mentén szerveződött: a földrajzi nevek vizsgálata, a régi nyelvemlékek feltárása és tanulmányozása, illetve az alkalmazott nyelvtudomány (112–123).

A következő alfejezetben a szerző DEZSŐ LÁSZLÓ életútját és tudományos tevékenységét tárja az olvasó elé, kiemelve azt, hogy a tudós szakmai tevékenysége első szakaszának eredményeként született meg az 1956-ban Adalékok a délmáramarosi *ú-zó* nyelvjárás XVI–XVIII. századi fejlődéséhez címmel megvédett kandidátusi értekezése. A szakmai tevékenység ismertetése során a szerző megjegyzi azt is, hogy DEZSŐ LÁSZLÓ a történeti dialektológia művelőjeként több mint 200 tanulmányt és 17 monográfiát (ebből három társszerzős) adott közre, melyek a kárpátaljai ukrán nyelvjárások történetét, illetve a 16–18. századi nyelvemlékek szókészletét tanulmányozták. BÁRÁNY ERZSÉBET részletesen elemzi DEZSŐ LÁSZLÓnak a kárpátaljai ukrán nyelvjárások történetével foglalkozó monográfiáját (1967), melynek második részét a Nyagovai Posztilla később külön kiadványban (1985) is közreadott elemzése adja. Ez utóbbi kiadvány a Posztilla teljes szóanyagát 2749 lexémából álló szótári korpusz formájában adja közre, mely nyolc fő tematikai csoport köré szerveződik. A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a Nyagovai Posztilla újrakiadása DEZSŐ LÁSZLÓ tanítványának, UDVARI ISTVÁNNAK a nevéhez fűződik, s hangsúlyozza azt is, hogy tudós kollégáinak ajándékozott cikkeit és monográfiáit magánkönyvtárak őrzik, s így az ukrániai könyvtárak többségéből DEZSŐ LÁSZLÓ munkái vagy teljesen hiányoznak, vagy azok közül jobb esetben is csak némely található meg. Ezek fényében a rá vonatkozó rész zárásaként a szerző DEZSŐ LÁSZLÓ munkássága alapján megad egy, az ukrán nyelvtudomány témakörét érintő bibliográfiai jegyzéket is (124–143).

A továbbiakban BALECZKY EMIL életútját és tudományos tevékenységét ismerteti a szerző, megjegyezve azt, hogy – a tudós nyelvészeti vonatkozású kutatásai mellett – folyóirat-szerkesztőként aktív szerepet vállalt a kárpátaljai ruszin, később orosz nyelvű irodalmi életben is. BÁRÁNY ERZSÉBET kiemeli, hogy a tudós első nyelvészeti recenzáló jellegű munkája

SZABÓ EUMÉN dialektológiai munkásságát méltatta, de később foglalkozott a beregi nyelvjáráások ő magánhangzójának sajátosságaival, a helyi nyelvjáráások bolgarizmusaiával, illetve a körtvéyes kolostor 1404. évi adománylevelében előforduló *urék* (< m. *örök*) szó eredetével is. A cikkek rövid bemutatását követően a szerző részletesebben is elemzi BALECZKY EMIL Szabó Eumén Orosz nyelvtanának hangtana címmel 1943-ban megvédett doktori értekezését, mely a nyelvtan alapjául szolgáló ruszin nyelv számos hangtani sajátosságára világít rá. BALECZKY EMIL tudományos munkásságának második szakasza a budapesti egyetemhez kapcsolódik, írásai elsősorban, a később általa is szerkesztett *Studia Slavica* folyóirat hasábjain kerültek közreadásra. Amint arra BÁRÁNY ERZSÉBET is felhívja a figyelmet, ez időszakban BALECZKY érdeklődésének homlokerébe már a kárpátaljai ukrán nyelvjáráások szókészletének etimológiai vizsgálata került. A szerző alaposabb elemzés keretei között mutatja be BALECZKYnek a magyar *kert* szónak a kárpátukrán nyelvjáráásokban való elterjedtségéről szóló írását (1961), illetve rövidebb ismertetések keretei között említést tesz más etimológiai jellegű, például a népi ételek neveinek etimológiai kérdéseivel foglalkozó írásairól is. A továbbiakban a szerző BALECZKY EMIL a mai Magyarország területének ukrán nyelvjáráásait érintő kutatásairól ad számot, hangsúlyozva azt, hogy bár az egyetlen magyarországi ukrán település nyelvészeti szótárát sajnos nem sikerült BALECZKYnek elkészítenie, de a téma kapcsán számos tanulmányt készített. BÁRÁNY ERZSÉBET BALECZKY EMIL ukrán nyelvtörténeti munkásságával is foglalkozik, melyek elsősorban a 16–17. századi nyelvemlékek tanulmányozása köré szerveződtek. Fontos kiemelni azt is, hogy a szerző BALECZKY EMIL életútjának minden szakasza kapcsán egy-egy, a tudós munkáiból összeállított bibliográfiai jegyzékkel segíti az olvasót (144–189).

A következőként bemutatott nyelvész MOKÁNY SÁNDOR, aki kapcsán BÁRÁNY ERZSÉBET kiemeli azt, hogy bár élete jelentős részét Magyarországon töltötte, de jó kapcsolatokat ápolt az ukrán nyelvészekkel, s így egyik fontos céljának tekintette a magyarországi kollégák ukrán tudományos eredményekről való tájékoztatását. A técsői születésű szakember az észtországi Tartu egyetemén Magyar kölcsönzések a kárpátaljai Máramaros ukrán nyelvjáráásokban címmel védte meg doktori értekezését. A Leningrádi Egyetem meghívott tanáraként is rendre visszatért a máramarosi ukrán nyelvjáráások hungarizmusainak etimológiai vizsgálatához, melyeknél az alapos fonetikai felkészültségét is kiválóan kamatoztatta. A doktori értekezést az alapos, minden fejezetet külön-külön taglaló bemutatás alapján BÁRÁNY ERZSÉBET olyan munkaként definiálja, melynek eredményei mindenképp kiindulási alapul kell, hogy szolgáljanak a későbbiekben végzendő dialektológiai kutatások során. Ezen túl azt is megjegyzi, hogy MOKÁNY SÁNDOR munkáinak teljes felgyűjtése és közreadása az utódokra váró feladat, hiszen több, a Técső és Visk környéki nyelvjáráások szókészletét sajátosságaival foglalkozó írása is kéziratos formában maradt csak hátra. MOKÁNY SÁNDOR életútját, a már megszokott módon a megjelent munkáiból összeállított bibliográfiai jegyzék zárja (189–198).

BÁRÁNY ERZSÉBET a következő alfejezetben a ráti (Ungvári járás) születésű KÓTYUK ISTVÁN nyelvész, tanár, fordító és tankönyvíró életét és munkásságát ismerteti, aki a Munkácsi Tanítóképző elvégzését követően az Ungvári Állami Egyetemen szerzett orosz nyelv és irodalom szakos diplomát. A szerző részletes elemzés által mutatja be KÓTYUK ISTVÁN 1974-ben orosz nyelven megvédett, az ungi magyar nyelvjáráások ukrán jövevényszavaival foglalkozó kandidátusi értekezését, amely a több évtizedes kéziratban való létezését követően végül a Nyíregyházi Főiskola gondozásában kerülhetett kiadásra (KÓTYUK 2007).

KÓTYUK ISTVÁN 21 egymástól élesen elkülönülő csoportra osztva tárja az olvasói elé az adatolt, s általa ukrán kölcsönszónak minősített 247 lexikai elemet. KÓTYUK ISTVÁN a magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok tanulmányozása kapcsán született írásait az Anyanyelvünk peremén című kiadványban adta közre (1995). Ezen túl 16 általános és középiskolai tankönyv szerzője, részt vett a kárpáti nyelvatlasz (OKDA.), a Magyar helyesírási tanácsadó (1982) előkészítésében, illetve a Nyíregyházi és a Beregszászi Főiskola nyelvészei által összeállított szótári munkálatokban is. Az alfejezet végén ez esetben is megtalálható a tudományos munkák jegyzéke (198–208).

Utolsóként kerül bemutatásra a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszék alapítójának, UDVARI ISTVÁNNAK a tudományos munkássága. BÁRÁNY ERZSÉBET felhívja a figyelmet arra, hogy UDVARI ISTVÁN már az 1970-es években elkezdett a bács-szerémi ruszin nyelv magyar lexikai elemeinek tudományos vizsgálatával foglalkozni, s e témakörben született az 1987-ben megvédett Ruszin (kárpátukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon című kandidátusi értekezése is, mely részletes elemzés révén kerül bemutatásra. A szerző külön alfejezetben tér ki UDVARI ISTVÁN tudományos-rehabilitációs tevékenységére, aki a 90-es évek kezdetén elsődleges tudományos feladatának tekintette feltárni és a tudományos életbe visszahozni, illetve objektív módon értékelni a kárpátaljai tudományos és kulturális élet azon kiemelkedő személyiségeinek, többek között HODINKA ANTALNAK, SZTRIPSZKY HIADORNAK, BACSINSZKY ANDRÁSNAK, BLAZSOVSZKY GÁBORNAK, OLSAVSZKY MANUEL MIHÁLYNAK, BRADÁCS JÁNOSNAK az írott hagyatékát, akik hosszú időre kiestek a tudományos köztudatból (208–226).

A harmadik fejezet keretein belül az Ukrán–magyar és a Magyar–ukrán szótártani munkák kezdetektől napjainkig tartó bemutatására tesz kísérletet a szerző. Az elsőként bemutatott és elemzett munka DÓHOVICS BAZIL Kijegyzése azon szóknak, amelyek hason hangzatúak vagy és értelményük is mind a magyar, mind az orosz nyelvben című, 1835-ben készült szótára, amely kapcsán BÁRÁNY ERZSÉBET megjegyzi, hogy abban közel 60 hungarizmus is rögzítésre került. A továbbiakban MITRÁK SÁNDOR Orosz–magyar szótár (1881) és Magyar–orosz szótár (1922) című munkái kerülnek a vonatkozó szakirodalmi források felhasználása révén bemutatásra és elemzésre. BÁRÁNY ERZSÉBET megjegyzi, hogy az ukrán–magyar szótártani munkálatok kiindulópontjának CSOPEY LÁSZLÓ 1883-as Rutén–magyar szótárát szokás tekinteni. A szerző részletesebben is elemzi KUBEK EMIL Ószláv–magyar–orosz–német szótár a szentíráshoz című, 1906-ban megjelent munkáját, illetve HODINKA ANTAL Ruszin–magyar ígétárát, valamint a BOKSAY EMIL, RÉVAY GYULA és BRASCSAJKÓ MIHÁLY által szerkesztett Magyar–ruszin szótárt, a PAVLO ČUČKA – ROT OLEKSANDR [ROT SÁNDOR] – JURIJ SZAK szerkesztette Magyar–ukrán szótárt, a KATONA LÓRÁND által szerkesztett Ukrán–magyar szótárt, és a Nyíregyházi Egyetemhez, illetve a fentebb már bemutatott UDVARI ISTVÁNhoz köthető Ukrán–magyar szótári adatbázist és a Magyar–ukrán szótárt is, de szót ejt természetesen az Ungvári Állami/Nemzeti Egyetemhez és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolához kötődő szótári munkákról is (227–260).

Az összefoglalóban BÁRÁNY ERZSÉBET hangsúlyozza azt, hogy a magyar eredetű elemek ukrán nyelvi jelenléte már a 16–17. századi nyelvemlékekben is jól megmutatkozik, s a későbbi időszakokban e szavak a kárpát-ukrán költők nyelve mellett az irodalmi nyelvbe is bekerültek, s ez értelemszerűen fontos kérdéskörre váltak a nyelvészeti kutatásokban, illetve a két nyelv vonatkozásában megjelenő szótártani munkákban is.

A kiadvány és a kérdéskör vizsgálatának szakmai megalapozottságát jól igazolja a több mint négyszáz tételből álló szakirodalmi jegyzék.

A mellékletek között egy BONKÁLÓ SÁNDOR által 1909-ben gyűjtött hucul népmesét, illetve annak magyar nyelvű fordítását, valamint a kiadvány fejezeteit képező anyagok korábbi megjelenési helyeinek jegyzékét adja meg a szerző.

Zárszóként elmondhatjuk, hogy a 2010-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság által a reményteljes fiatal kutatóknak szóló Gombocz Zoltán-émlékremmel és -díjjal jutalmazott BÁRÁNY ERZSÉBET kutatói lendülete töretlen. Most megjelent ukrán nyelvű kiadványa az ukránai és a magyarországi nyelvtudomány szempontjából is kiemelt fontosságú összefoglaló munka, mely a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban meghonosodott hungarizmusok gyűjtésén és elemzésén túl a kérdéskört kutató szakemberek tudományos munkásságát és az általuk végzett vonatkozó nyelvészeti kutatások alapos kutatástörténeti bemutatását is elvégzi. Remélhetőleg a közeljövőben a szerző tollából napvilágot lát majd a kiadvány magyar nyelvű változata is, amely révén a munka a magyarországi nyelvészet keretein belül is elnyerheti a megérdemelt helyét.

Hivatkozott irodalom

- BALE CZKY EMIL 1961. Венгерское *kert* в закарпатских украинских говорах (Из наблюдений над морфологическим оформлением венгерских имен существительных в закарпатских украинских говорах). *Studia Slavica Hungarica* 6: 247–265.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1967. *Очерки по истории закарпатских говоров*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1985. *Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ)*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- ESUM. = *Етимологічний словник української мови* 1–6. Ред. ОЛЕКСАНДР С. МЕЛЬНИЧУК. Наукова думка, Київ, 1982–2012.
- HRINČENKO, BORYS szerk. 1907–1909. = *Словарь украинского языка — Словарь украинской мови* 1–4. Ред. БОРИС Д. ГРИНЧЕНКО. Киевская старина, Київ, 1907–1909.
- KÓTYUK ISTVÁN 2007. *Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре – Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai*. Szerkesztette és az előszót írta ZOLTÁN ANDRÁS. *Studia Ucrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 22. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza.
- OKDA. = *Общезакарпатский диалектологический атлас* 6. Főszerk. BALOGH LAJOS. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- SSUM. = *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.* 1–2. Ред. ДМИТРО Г. ГРИНЧИШИН – ЛУКІЯ Л. ГУМЕЦЬКА – ІВАН М. КЕРНИЦЬКИЙ. Наукова думка, Київ, 1977–1978.
- SUM. = *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* 1–17. Ред. ДМИТРО Г. ГРИНЧИШИН – МАРІЯ І. ЧКАЛО. Національна Академія Наук України – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів, 1994–2017.
- ТУМЧЕНКО, ЛЕВЧЕН [Тимченко, С.] 2002–2003. *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.* Інститут української мови Національної академії наук України – Українська Вільна Академія Наук у США, Київ – Нью-Йорк.

GAZDAG VILMOS – CSATÁRY GYÖRGY
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola